

De Lärdas Pedagogiska Språk

Justyna Czemieli Berndtsson, *Sydvatten AB* och Marcus Thern, *Kraftverksteknik, LTH*

Abstract—Det har länge funnits många fler män än kvinnor på de tekniska utbildningarna i Sverige vilket bland annat medfört en mycket sned könsfördelning vid de tekniska högskolorna. I ljuset av denna sneda könsfördelning bedriver LTH ett jämställdhetsarbete med syfte att få till stånd en mer jämställd fakultet. Ett viktigt arbete som görs av LTH är att ställa och utreda frågan om varför kvinnor väljer bort den akademiska karriären vid den tekniska fakulteten. I jämställdhetsarbetets anda syftar denna studie till att undersöka språk hos sexton utvalda texter från pedagogiska inspirationskonferenser vid LTH. Huvudfrågan är: gör vi kön? Kulturella meningsmönster, vilka förmedlas genom språk, bidrar till att forma människor. Därför kan kulturella ideologier om att vissa förmågor och egenskaper är länkade till kön utgöra delar i ojämlika genusordningar. Fokus i denna studie ligger på att identifiera huruvida frågor om kön och sexualitet återfinns i texterna och om fördomar framträder om att vissa förmågor och egenskaper är länkade till kön. Resultaten visar att i tre av de granskade sexton texter inom LTHs inspirationskonferenser återfinns idéer om genusmaktordning formulerat genom metaforer där männen är överordnade och kvinnor underordnade.

Index Terms—genuspsykologiska aspekter i undervisningen, språkmönster

I. INTRODUCTION

Det har länge funnits många fler män än kvinnor på de tekniska utbildningarna i Sverige. Detta har bland annat medfört en mycket sned könsfördelning vid de tekniska högskolorna. Den sneda könsfördelningen visar sig i att endast 15 % av professorerna, 24 % av lektorerna och 33 % av doktoranderna vid LTH är kvinnor (LTHs verksamhetsberättelse, 2010). I ljuset av denna sneda könsfördelning bedriver LTH ett jämställdhetsarbete med syfte att få till stånd en mer jämställd fakultet. LTH arbetar idag mot en fördelning mellan könen på (40-60) % inom alla anställningsformer.

Ett viktigt arbete som görs av LTH är att ställa sig frågan om varför kvinnor väljer bort den akademiska karriären vid den tekniska fakulteten. Detta är en fråga som ställs av många och litteraturen pekar mot vissa svar och möjligen rymmer dessa svar både en historisk och kulturell förklaring (Berners 1996).

Denna studie har utförts inom ramen för kursen ”Genuspedagogiska aspekter i undervisningen” som ges av Genombrottet vid LTH. Idén till studien föddes av en slump när en av författarna till sin förvåning har funnit nedvärderande uttalande om gruppen kvinnor i en rapport från LTHs Pedagogiska inspirationskonferenser. Frågan uppstod: är detta ett unikt exempel eller finns det fler? Kan man se

något mönster i hur språk används av LTHs pedagoger? Vilket språk talas? Vilka metaforer används? Gör vi kön? Spelar det någon roll?

A. Bakgrund

1) Språkets makt

Vi börjar med att fundera över den sista frågan: spelar det någon roll hur man använder språk, vilka metaforer och jämförelser som görs, vad man anser vara ”fakta” som alla känner till? Vi använder oss av litteratur inom ämnet diskursiv psykologi och då främst av en bok publicerad av författarna Magnusson och Marecek (2010). Inom området diskursiv psykologi studeras vad människor vill uppnå med sitt tal och språkformer och språket ses därför som en plats för handling (Magnusson och Marecek, 2010, kap.8). Man anser att språkpraktiker eller språkmönster systematiskt formar de objekt de talar om (Ibid. efter Foucault) och forskare diskuterar hur diskurser (kulturella meningsmönster) bidrar till att forma människor.

Människor talar socialt: yttrandena riktar sig till andra människor och är ofta tydligt inriktade på andra människors uppfattningar och argument. Ibland uttrycker talet enighet med den andra människan och ibland underminerar talet dem istället (Ibid.). Gruppmedlemmar förmedlar kulturtypiska sätt att tänka till nya gruppmedlemmar genom språk i tal och skrift (Ibid.). Detta betyder alltså, enligt forskare som utgår från diskursiva ansatser, att det är språket som formar nya medlemmar i en grupp, det är språket som förmedlar kunskapen om hur gruppen agerar och tänker och språket som belyser ordning och maktrelationer i gruppen. Genom att välja på olika sätt kan människor förhandla om sina egna och andra medaktörers positioner.

Det skall påpekas att på senare tid analyseras ofta frågor om just kön, sexualitet och fördomar i samtal. Det studeras hur dessa växer fram och framträder (Ibid.) och med det menas att kulturella ideologier om att vissa förmågor och egenskaper är länkade till kön utgör centrala delar i ojämlika genusordningar. Detta formar en idé om stabila könslänkade egenskaper som ger legitimitet åt segregation mellan kvinnor och män.

Vi kan sammanfatta diskussionen i följande tre punkter: (1) Människor använder språket för att representera erfarenheter (2) Språket utgör en plats för handlande, människor vill åstadkomma något med tal (3) Språket är produktivt och formande. Makt över språket är en mycket reell makt – språkdiskurser och kulturella betydelser har materiella konsekvenser. Där det finns språkliga uttryck som håller fram skillnader mellan män och kvinnor ifråga om förmågor och egenskaper finns också tydligt könade värdehierarkier som

rangordnar män högre än kvinnor (Magnusson och Marecek, 2010).

2) *Maktrelationer och typiska syssloområden*

Joan Acker (1992) beskriver processer inom vilka kön görs. En av dessa handlar om män och kvinnor i organisationen; att dessa delas upp på olika sätt i sysslor, nivåer och maktrelationer där männen ofta är överordnade kvinnor. Cornell (2002) uttrycker även liknande tankar i sin modell av samhällets genusrelationer. En av huvudstrukturerna i Connells modell (den som handlar om maktrelationer) beskriver den allmänna underordningen av kvinnor och den manliga dominansen.

3) *Besvärade och obesvärade subjekt positioner*

Av de tillgängliga subjektpositionerna i en viss interaktion mellan människor (Magnusson och Marecek, 2010) är några bekväma och trevliga emedan andra är obekväma och besvärade. Vad som är passande och inte passande är olika för olika aktörer beroende på deras sociala kategoritillhörigheter och i vilket sammanhang det sägs. Bedömningen görs mot bakgrund av nutida sociala gällande mönster. Vilka positioner som är besvärade och vilka som är bekväma lär vi oss från de andra gruppmedlemmarna: barnen anammar detta genom t.ex. sagorna och vuxna i olika grupper genom andra gruppmedlemmars berättelser. Davies (2003) undersökte hur flickor och pojkar gör kön. Hon visar bl.a. att "Sagorna förser dem (barnen) med metaforer, egenskaper och skisser med vars hjälp de kan tolka sina positioner i den sociala världen". På liknande sätt förser berättelser i den akademiska världen nya kulturmedlemmar (studenterna) med metaforer, egenskaper och skisser med vilkas hjälp sociala positioner ska tolkas. "Det manliga (i sagan) grundläggs på ett till synes oskyldigt vis. Mannen är den som vet, den som resonerar och den som leder, medan kvinnan är lydig, tanklös, passiv, regelstyrd. (...) Bilden av flickan visar en person som kan utträta någonting (...) bara om pojken uppmuntrar henne. (...) Pojken är den som leker och har roligt – flickan gör det möjligt för honom genom sitt sätt att vara" (Davies, 2003). Vi ställer oss frågan: Berättar man sagor på LTH? I så fall vad säger de?

B. *Syfte*

Syftet med studien är att kvalitativt granska utvalda texter från pedagogiska inspirationskonferenser vid LTH och undersöka hur kön görs i dessa utvalda texter. Det är inte innehållet i texterna som undergår granskning – det är deras språk, ord, uttryck och metaforer. I undersökningen av de pedagogiska texterna ställer vi följande frågor:

- Hur kan texternas stil beskrivas och vem är subjekt i texterna?
- Förekommer det exempel på synsätt om underordning av det ena könet och överordning av det andra uttryckt som metaforer eller på annat sätt formulerat i texterna? Vi söker efter berättelser och sagor i texterna utgivna inom LTHs pedagogiska inspirationskonferenser och vad de förmedlar.

C. *Metod*

Undersökningen består av en kvalitativ granskning av språket hos en tredjedel av alla publicerade texter (exklusive posters) från den 5:e respektive den 6:e pedagogiska inspirationskonferensen vid LTH; totalt 16 texter. Texterna väljs från innehållsförteckningslistan och ingen hänsyn tas till vilka som är författare eller till om textens språk är svenska eller engelska. Det finns subjektivitet i valet i det att valet av text utförs efter hur intressant ämnet verkar, det vill säga vissa texter lockar mer än andra. Då texterna valts ut från innehållsförteckningen läses de och språket granskas. Valda texter byts inte ut även om inget relevant för studien hittas i texten.

II. RESULTAT OCH DISKUSSION

A. *Generellt om stilen och subjekt i texten*

Konferensbidragen från LTH – trots att de är publicerade inom område pedagogik – håller sig till den tekniska skrivstilen. Detta beror troligen på att alla eller i alla fall de flesta författarna huvudsakligen kommer från den tekniska fakulteten. De flesta texter innehåller följande delar: inledning med problembeskrivning och studiens syfte, metod, resultat och diskussion, slutsatser, referenser. Diagram och figurer (schematiska illustrationer) förekommer i sex av de sexton granskade texterna. Sättet att skriva (uttrycka sig) och argumentera samt vokabulär är lätt tillgängliga för läsare som är vana vid tekniska texter.

När det gäller användning av bestämda personliga och possessiva pronomen i granskade texter (LTH) finns det två texter i vilka används enbart han, hans, honom (henne exkluderad). I tre texter används både hon och han samtidigt när pronomen förekommer. Det finns inga exempel på text som använder enbart pronomen hon, hennes, henne. Dessutom finns det visst fokus på män jämfört med kvinnor t.ex.: "studien i sin helhet nådde ut till fyra lärare (2 män)".

B. *Genusmaktordning formulerat genom metaforer*

I tre av granskade texter inom LTHs konferenser finns idé om maktrelationer där männen är överordnade och kvinnor underordnade vilket illustreras genom användning av metaforer.

I den första av texterna framställs kvinnan som tillhörande kategori med mindre värda egenskaper (kan lätt bli lurad) och beteende (vanligtvis skvallrar). Vidare görs liknelsen mellan kvinna och student – båda skvallrar lika bra. I metaforen som används i texten representerar både student och kvinna en kund medans läraren och den seriösa försäljaren besitter kunskap, makt och ansvar för ledarskap:

"Den klassiska bilden av en försäljare är inte den som beskrivits ovan. Snarare tänker man väl på den resande försäljaren som lurar på ovilliga hemmafruar nya dammsugare (...) Denna typ av försäljning fungerar inte särskilt bra i seriösa sammanhang. (...) studenterna är som hemmafruarna mycket effektiva när det gäller att skvallra."

I den andra av texterna finner vi en manlig lärarfigur. Läraren är enbart han och hon exkluderas: "teacher himself as

a person”. I den texten används en metafor som målar en bild av män och kvinnor på följande sätt: *He lifts her right hand with his left hand, places his right hand on her back and holds her firmly but with a distance (...) He scolds her: “Get some personality in there! Don't just moon about enjoying my dance!” Technical clumsiness is forgivable; emotional sloppiness is not, (...) The man's hand tells the woman where to go and the legs tell each other what to do. (...) He leans towards her and she leans back. (...) the man takes command, guiding the woman as they glide (...) However, women aren't always willing to give up control within the dance to their partners. Some have gone so far as to start practicing a form of tango in which the lead is passed back and forth between partners, sometimes referred to as inter leading. (...) Women taking control of the lead in tango is not new, but the practice is often kept quiet (...) Although the idea of the woman participating in the lead is not well received by many traditional tango dancers, some are trying to explore and promote the idea. (...) the woman sometimes suggests how the dance should proceed. It is not about reversing men's and women's roles (...) and having women lead all the time (...) A woman is free to interact with her partner and makes a proposal that the man decides whether or not to accept. From a practical standpoint there is only so much leading the woman can take on since she spends a good deal of her time walking backwards...*

I sagan som berättas föreställs följande: *han är aktiv, hon är passiv, han grälar, hans händer berättar för henne vart hon ska gå, han lutar sig fram, hon lutar sig tillbaka, han bestämmer och leder henne; Men hon vill inte alltid ge bort kontroll till honom; Några går så långt att ledarskap delas mellan parter; Det är inte nytt att kvinnorna tar kontrollen men den praktiken håller man tyst om; Idén om att kvinnan deltar i ledningen tas inte väl emot; Kvinnan föreslår ibland hur leken kan fortsätta men detta handlar dock inte om omvända roller och att kvinna skulle leda hela tiden.*

Den här liknelsen används i artikeln som en målade beskrivning av maktrelationen där kvinnan – (i utbildnings situationen studenten) – representerar den underordnade och mannen (i utbildningssituationen läraren) – representerar den överordnade. Det vill säga att man försöker framhäva – genom användning av metaforen att den underordnade kvinnan (som i denna text symboliserar studenten) ska ledas, ibland tillåts hon komma med egna förslag men då är det upp till den överordnade mannen (som i texten symboliserar den maktbärande läraren) att bestämma. Det är inte lätt för den kvinnliga gestalten i metaforen att ta steg fram om hon tvingas gå baklänges. Detta synsätt stämmer väl överens med sättet på vilken kön görs i barnsagan enligt Davies (2003) där ”*Mannen är den som vet, den som resonerar och den som leder, medan kvinnan är lydig...*”

I den tredje av texterna används en metafor där skillnader mellan mäns och kvinnors påstådda sätt och förmågor lyfts fram; männen representerar återigen läraren (överordnad) och kvinnan representerar återigen studenten - den som behöver bekräftas, uppmuntras, ledas – underordnad. Metaforen är hämtad från antiken där det manliga representeras av den

krigiske Mars och det kvinnliga av den kärleksfulla Venus. Trots att detta inte är aktuellt i dagens moderna samhälle och allra minst vid ett universitet som strävar efter jämställdhet mellan män och kvinnor anammar författaren det antika perspektivet. I denna metafor görs kön på liknande sätt som Davies (2003) finner i barnsagan: mannen framställs som den som vet, kan svaren, medan kvinnan framställs som tanklös; kvinnas upplevelse av eget värde är helt beroende av mannens åsikt och vilja att bekräfta det:

The question: “How much do you love me?” can be answered in many different ways. Someone from Mars would probably say: “On a scale from 1 to 10, where 10 is highest –

8.5!” On the other hand, the person from Venus would like to hear: “Higher than the highest mountain, deeper than the deepest river, more than all the money in the world and longer than the time of eternity”. When the question comes up again two days later, the martian will say: “I already told you” and the venusian will answer: “But I need to know it again – do you still love me, do you like my clothes, my hair, my shoes, the way I move, ...” What is it we do as teachers, when students ask us: “How much have we learned?” – do we answer with a single number at the end of a course or do we continuously give them detailed information about their learning?

Denna artikel ställer kvinnor i en besvärad subjektposition. Medan passivitet, hjälplöshet och beroende av bekräftelse från de överordnade framställs som typiskt kvinnliga egenskaper målas mannen (läraren) som en figur vems önskingar måste tillgodoses, som måste få kontinuerlig uppmärksamhet från sina underordnade, som belönar och bestraffar beteende.

III. SLUTSATSER

Konferensbidragen från LTH håller sig till den tekniska skrivstilen och är mycket korta i sin ton. Tre av sexton granskade artiklar från LTHs pedagogiska konferenser innehåller en idé om en genusordning mellan män och kvinnor där män är överordnade kvinnor. I denna studie har vi funnit exempel på språkliga uttryck som håller fram skillnader mellan män och kvinnor om påstådda förmågor och egenskaper länkade till kön. Dock, pga. litet underlag, kan vi inte uttala oss om omfattningen hos denna praktik. För att undersöka denna krävs ytterligare studier.

IV. REFERENSER

- [1] Acker, J. (1992). Kvinnors och mäns liv och arbete. Stockholm.
- [2] Berner, B. (1996). Sakernas tillstånd. Linköpings universitet, Tema teknik och social förändring, Rapport 41.
- [3] Connell, R. W. (2003). Om genus. Bokförlaget Daidalos AB. MediaPrint Uddevalla AB.
- [4] Davies B. (2003). Hur flickor och pojkar gör kön. Liber AB, Stockholm.
- [5] LTHs verksamhetsberättelse 2010 www.lth.se.
- [6] Magnusson E. och Marecek J. (2010). Genus och kultur i psykologi. Natur och kultur, Stockholm.
- [7] Genombrottet, LTH, LU (2010) ,Konferensrapporter: 6:e Pedagogiska inspirationskonferensen, <http://www.ht.lu.se/o.o.i.s/18160>
- [8] Genombrottet, LTH, LU (2008) Konferensrapporter: 5:e Pedagogiska inspirationskonferensen, <http://www.ht.lu.se/o.o.i.s/18160>